

Тақризи муқарризи расмӣ, доктори илмҳои филология Мухторов Зайнидин Мухторович ба диссертатсияи Айюбзода Хуршеда (Холматова Хуршеда Айюбҷоновна) дар мавзӯи «Инъикоси концепти «бойигарӣ» - «қашшоқӣ» дар системаи фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва муқоисавӣ)

Диссертатсияи Айюбзода Хуршеда (Холматова Хуршеда Айюбҷоновна) дар мавзӯи «Инъикоси концепти «бойигарӣ» - «қашшоқӣ» дар системаи фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» ба таҳқиқи хусусиятҳои маъноӣ ва забонӣ ва ифодаи мафҳумҳои «бойигарӣ» ва «қашшоқӣ», "richness" and "poverty" дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шуда, ин мафҳумҳо аз нигоҳи забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ ва типологӣ дорои хусусиятҳои гуногун буда, ҳамзамон баъзе умумиятҳои таърихӣ забонҳои муқоисашавандаро низ нишон медиҳанд. Бинобар ин таҳқиқоти диссертатсионӣ мазкур ба шиносномаи ихтисоси илмӣ барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва муқоисавӣ) қомилан мутобиқат мекунад.

Зикри ин нукта муҳим аст, ки забоншиносии когнитивӣ, ё худ маърифатӣ яке аз бахшҳои муҳими забоншиносии муосир доништа мешавад ва ба масъалаҳои зиёди илмӣ мубрам ва баҳсталаб равшанӣ меандозад.

Таҳқиқоти мазкур бо “Барномаи рушди забони давлатӣ барои солҳои 2020-2030 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28.11.2020, №647)” “Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.08.2019, №438)” иртибот дорад. Ҳамчунин, масъалаҳои таҳқиқи мазкур бо барномаҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва мавзӯҳои илмӣ робитаи нугустастанӣ дошта дар раванди пажӯҳишҳои соҳа ва ҳамчунин дар касби камоли мутахассисон қобили татбиқи самаранок аст.

Мубрамияти таҳқиқоти диссертатсионӣ Айюбзода Хуршеда (Холматова Хуршеда Айюбҷоновна) дар мавзӯи «Инъикоси концепти «бойигарӣ» - «қашшоқӣ» дар системаи фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» аз он бармеояд, ки масоили лингвофарҳангии равобити забону фарҳанг дар доираи қонсепт ва тасвирҳои забонии олам баррасӣ гардида имкон медиҳад муносибати инсон бо муҳити атроф ва арзишҳои фарҳангӣ дар забон ба таври амиқ ва муфассал таҳқиқ шаванд. Дар ин замина роҳҳои мухталифи таъйини мафҳумҳои “қашшоқӣ” ва “бойигарӣ” дар ин контекст вижагиҳои фарҳангӣ ва когнитивии воқидҳои забониро мавриди баррасӣ қарор додан амри муҳим ва арзишманди илмӣ арзёбӣ мешавад.

Мақсади асосии таҳқиқоти мазкур таҷлили пажӯҳиши фарогир ва асосноки мафҳум ва ифодаи концепти “бойигарӣ” “қашшоқӣ” дар системаи фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ муаррифӣ мешавад. Ҳамзамон аз лиҳози мувофиқати номҳои концептҳо, вижагиҳои лингвофарҳангии вожагон, таъбирот ва идиомаҳои марбут ба концептҳои таҳқиқшаванда, паремиологизатсияи концептҳои “бойигарӣ” ва “қашшоқӣ” дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз ҷанбаи муҳими ҳадафи таҳқиқ доништа мешавад.

Барои расидан ба мақсади таҳқиқ вазифаҳои муҳим муқаррар ва ба иҷро расиданд, ки қисмати асосии онҳо омӯзиши асосҳои назариявии таҳқиқи концепт

дар забоншиносии муосир, таҳқиқи ҷанбаи лингвофарҳангии забон ва фарҳанг, таҳқиқи концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар системаи луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, омӯзиши мавқеи концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар фразеологияи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, муайян намудани ҷараёни инкишофи концептҳои таҳқиқшаванда дар забони тоҷикӣ доништа мешаванд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот, аз он иборат аст, ки дар диссертатсия аввалин маротиба методи тафсирии таҳқиқи мафҳумҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ”, “richness ” and “poverty” таркибҳои этимологӣ, сохторӣ, маъноӣ ва когнитивии онҳо муайян карда шудааст. Аввалин маротиба мутобикати усулҳои ташреҳи луғавӣ ва фразеологияи ин мафҳумҳо дар забонҳои қиёсшаванда ошкор карда шудаанд. Инчунин, мувофиқати таркибҳои когнитивие, ки решаи ин мафҳумҳоро ташкил медиҳанд дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ муайян гардиданд. Дар баробари ин асосҳои назариявии таҳқиқи концепт дар забоншиносии муосир бо фарогирии таҳлили забоншиносии когнитивии муосир ҳамчун илм, ҷанбаи лингвофарҳангии робитаи забон ва фарҳанг, усулҳои дифференсиалии таърифи концепт, моҳияти тасвири олам, ташаккули забоншиносии шинохтии ватаниву хориҷӣ омӯхта шуд. Барои авалин бор концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар системаи луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо назардошти шакли дохилӣ, шарҳи концептологӣ дар луғатҳои этимологӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифт.

Саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот дар он собит мегардад, ки бори аввал ин мавзӯ ҳамчун таҳқиқоти илмӣ дар заминаи забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва қиёсӣ ҳадафи асосии ӯ интихоб шудааст. Дар доираи таҳқиқот мафҳумҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ”, “richness ” and “poverty” дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ таҳлил шуда, хусусиятҳои забонӣ ва маъноии онҳо ба муомилоти илмӣ баррасӣ гардидаат. Ҳамчунин, унвонҷӯй нахустин маротиба ба таҳқиқи концепти “бойигарӣ”-“кашшоқӣ” дар системаи фразеологияи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ марок зоҳир намуда, дар илми забоншиносии муосир онро бо мисолҳои илман асоснок муайян карда, мавқеи қарбурди онҳоро дар таркиби забон мушаххас намудааст.

Нуктаҳои илмӣ ба дифоъ пешниҳодшаванда дар бандҳои мушаххас ва ҷудогона ироа гардида, бо натиҷаҳои таҳқиқ робитаи ногусастанӣ дорад ва бо муҳтавои арзишманд пешниҳод шудааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии ҳулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта аз он бармеояд, ки дар қисми диссертатсионӣ мафҳумҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар забонҳои муқоисашаванда тавассути воҳидҳои гуногуни забонӣ, ибораҳои фразеологӣ, рехта, зарбулмасал, мақол, панду ҳикмат, таъбироту вожагон ифода ёфта, таҳлилу баррасии ҳамаи онҳо, тавзеҳи хусусиятҳои мазмун, сохтор ва муҳтавои онҳо бо таърифи манбаъҳои асоснокӣ илмӣ ва далелу мисолҳои устувору қотеъ ироа гардидаанд.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, саздаҳ зербоб, ҳулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои паҷуҳиш, рӯйхати адабиёти истифодашуда, наشري таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия иборат буда, мазмун ва муҳтавои таҳқиқ дар ҳаҷми 202 сафҳаи чопи компютерӣ таҳия ва ба дифоъ пешниҳод шудааст.

Дар муқаддимаи диссертатсия дар бораи мубрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳо, предмет ва объекти паҷуҳиш, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, навгониҳои илмӣ, аҳамияти илмиву амалии таҳқиқ, нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, мутобикати мавзӯи диссертатсия, саҳми шахсии доктараи

дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ, тасвиби амалии натиҷаҳои пажӯҳиш, нашри таълифоти илмӣ, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия маълумот дода шудааст.

Боби якуми диссертатсия бо унвони “Асосҳои назариявии таҳқиқи концепт” аз панҷ зербоби мантиқан пайдарҳам ва мурағаб иборат аст. Масъалаҳои илмие, ки дар боби мазкур баррасӣ мешаванд, марбут ба омӯзиши забоншиносии когнитивии муосир ҳамчун илм, ҷанбаи лингвофарҳангии робитаи забон ва фарҳанг, усулҳои дифференсиалии таърифи концепт, моҳияти тасвири олам ва ташаккули забоншиносии шинохтии ватаниву хориҷӣ бахшида шудаанд.

Дар зербоби якуми боби якуми диссертатсия бо унвони “Забоншиносии когнитивии муосир ҳамчун илм” сухан дар бораи мафҳуми забоншиносии когнитивӣ меравад. Таъкид мешавад, ки дар забоншиносии муосир бахши забоншиносии когнитивӣ дар робита ба омӯзиши парадигмаи концепсияҳо мавқеи вижа дорад. Дар баробари ин ба андешаи унвонҷӯ забоншиносии муосир дар омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои концепсия ва назарияи забоншиносии маърифатӣ решаи амиқ дошта, як қатор қазия ва вижагиҳои илмиву забонии онро бо истифода аз заминаҳои нави методологӣ ва илмӣ ба риштаи таҳқиқ мекашад. Унвонҷӯ басо бамаврид таъкид менамояд, ки концептҳо тавассути шуур ва ҷаҳонбинии ҳар халқ пайваста бо забонҳо ташаккул меёбад ва ҷиҳати ташаккули мукаммали концепт дар шуур танҳо воситаҳои забонӣ ва ё ҳуди забон кифоя набуда, балки ҷалби таҷрибаи ҳиссӣ, айёни, ғайбӣ дарки ашё зарурат дорад.

Дар зербоби дуюм, ки “Ҷанбаи лингвофарҳангии робитаи забон ва фарҳанг” унвон дорад, робитаи байни забон, фарҳанг ва мафҳумсозӣ таҳқиқ карда мешавад. Лингвофарҳангшиносӣ, ки бахши асосии забоншиносиёро дар робита бо таҳқиқи алоқамандии байни забон, фарҳанг ва мафҳумшиносӣ мавриди омӯзиш қарор медиҳад. Дар ин росто басо бамаврид таъкид мешавад, ки ҳангоми муошират концептҳо ба василаи воҳидҳои забонӣ ифода мегарданд ва ин воҳидҳо воситаи калидии интиқоли маъно ва ташаккули фаҳмиш ба ҳисоб мераванд. Дар баробари ин, таҳқиқи муқоисаи ибораҳои фразеологӣ хусусиятҳои этнофарҳангиро возеҳ карда, ба дарки концепти фарҳангӣ мусоидат менамоянд.

Дар зербоби сеюм “Усулҳои дифференсиалии таърифи концепт” яке аз масъалаҳои бахсбарангези забоншиносии маърифатӣ масъалаи усули омӯзиш ва шарҳи концептҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар доираи усули забоншиносии равоӣ бештар ба раванҷҳои дарк таваҷҷуҳ зоҳир намоем, таҳлил ва қарқарди иттилоот дар асаби инсон дода мешавад. Яъне, ҷӣ гуна шуур ва тафаккур ба ташаккули мафҳум таъсир мерасонанд. Масалан: таҳқиқоти якҷоя нишон медиҳанд, ки қалима ё ибора дар зеҳни гуянда ҷӣ гуна тасвириро бармеангезад. Таҷрибаҳои равоӣ муайян мекунад, ки ҷӣ гуна вожа ё ибора бо эҳсосот, таҷриба ва донишҳои қаблӣ пайваст мешаванд. Ҳамин тавр, концепт бо арзиш, анъана ва ҷаҳонбинии миллӣ робитаи қавӣ дорад. Аз ин рӯ, дар доираи усули фарҳангшиносӣ ҷунин самтҳо аҳамияти ҳосса қасб мекунад.

Дар зербоби қорум “Роҷеъ ба моҳияти тасвири олам”, моҳияти тасвири забонии ҷаҳон дар шинохти концепт истилоҳ ва мафҳуми “ҷаҳонбинӣ”, ки дар асарҳои олимони шинохтаи забоншиносӣ ба таври амиқу васеъ баррасӣ шудаанд, мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода шудааст. Аз нигоҳи муҳаққиқ омӯзиши тасвири забонии ҷаҳон яке аз самтҳои афзалиятноки забоншиносии муосир ба шумор меравад ва ин масъала бо худ самтҳои муҳталифро муттаҳид мекунад. Тасвири когнитивии дунё, ки тавассути забон баён мегардад, на танҳо тафаккури

инсонро шакл медиҳад, балки арзишҳо ва меъёрҳои рафтори иҷтимоиро низ муайян мекунад.

Дар зербоби панҷум “Ташаккули забоншиносии шинохтии ватаниву хориҷӣ” забоншиносии когнитивӣ ҳамчун як баҳши илм дар осори забоншиносони амрикоӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Нуктаи басо ҷолиб дар боби аввали диссертатсия он аст, ки ба андешаи муҳаққиқ муҳимтарин вазифаҳои забоншиносии когнитивии муосир инҳоянд: таҳқиқи робитаи забон ва тафаккур, таҳлили концептҳо ва тасаввуроти маърифатӣ, ташаккули қолабҳои репрезентатсияи зеҳнӣ, муайян кардани робитаи забон бо фарҳанг, таҳлили маъно ва семантика, омӯзиши забон ҳамчун воситаи коммуникативӣ, мушаххас кардани табиати умумӣ ва хосияти миллии забон, таҳияи заминаҳои методологияҳои байнисоҳавӣ, рушди тадқиқоти истифодаи технология дар забоншиносӣ, таҳлили сохторҳои забонӣ ва усули шинохтӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ. Чунин иқдоми унвонҷӯ қобили таъкиди махсус аст, ки ӯ тавонистааст, риштаҳои муҳими таҳқиқро чунин тасниф намояд.

Боби дуюм “Концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар системаи луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” ном дошта, фарогири масъалаҳои шакли дохилии концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ”, шарҳи концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар луғатҳои этимологии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ва ифодаи маҷозии концепти “бойигарӣ” дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мебошад.

Дар зербоби якум “Шакли дохилии концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” таҳлили лексикӣ маъноии концептҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ баррасӣ шудааст. Таъкид мешавад, ки таҳлили сохторӣ ва этимологии мафҳуми “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар доираи забоншиносӣ ва семантикаи иҷтимоӣ имкон медиҳад, ки хусусиятҳои сохтаниши номҳои мафҳум ва сохти симметрии онҳо шарҳ дода шаванд. Таҳқиқи мазмун ва мундариҷаи мафҳум дар заминаи таҳлили сохтори полисемантикӣ як равиши муҳиммест, ки муносибатҳои маъноӣ ва сохтории калимаҳоро ҳам дар заминаи таърихӣ ва ҳам дар заминаи синхронӣ нишон медиҳад. Ин равиш имкон медиҳад, ки мафҳум на танҳо аз ҷиҳати сохтор, балки аз ҷиҳати равободати маъноӣ дар раванди таҳаввул омӯхта шавад.

Зербоби дуюми боби дуюми диссертатсия “Шарҳи концептҳои “бойигарӣ”- “кашшоқӣ” дар луғатҳои этимологии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” номида шудааст ва масоили таҳқиқи моҳияти мафҳум ва вижагиҳои этимологию таърихӣ ва ҳамчунин фарҳангии онҳоро фаро гирифтааст. Илова ба таърифҳои умумии мафҳум, олимони бештар ба таҳқиқи сохтор ва семантикаи мафҳумҳои мушаххас диққати ҷиддӣ медиҳанд ва қабати миллии мафҳумҳои мавриди зикр ҳамчун концептҳои мушаххас аз се ҷузъи асосӣ иборат мебошанд, ки онҳоро ҷузъи объективӣ, ҷузъи аксиологӣ, ё худ зеҳнӣ ва ҷузъи модуль, чун натиҷаи таносуби ҷузъи объективӣ ва аксиологӣ мебошад муаррифӣ ва таҳқиқ шудаанд.

Дар зербоби сеюми боби дуюм бо унвони “Ифодаи маҷозии концепти “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ”, усулҳои корбурди фразеологизмҳо дар доираи концептҳо таҳқиқ шудааст. Дар ин қисмат таъкид шудааст, ки таваҷҷуҳи муҳаққиқон дар бобати таҳқиқи масъалаҳои мухталифи лингвофарҳангшиносӣ назаррас буда, асоси концепти “кашшоқӣ” дар забон маъноӣ набудани чизи зарурӣ ё доштани чизе дар миқдори маъдудро дорад.

Боби сеюми диссертатсия “Мавқеи концептҳои “бойигарӣ” ва “кашшоқӣ” дар фразеологияи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” унвон дошта, аз панҷ зербоб иборат аст. Умуман дар ин боб мувофиқати номи концептҳои таҳқиқшаванда аз лиҳози лингвофарҳангӣ, идиома манбаи асосии концептҳои таҳқиқшаванда,

накши ин концептҳои “бойигарӣ” ва “қашшоқӣ” дар ташаккули зарбулмасалу мақолҳои тоҷикӣ ва англисӣ, таркибҳои когнитивии фразеологий ва ҷараёни инкишофи концептҳои таҳқиқшаванда дар забони тоҷикӣ баррасӣ шудаанд.

Дар зербоби якум “Таҳлили мувофиқати номи концептҳои таҳқиқшаванда аз лиҳози лингвофарҳангӣ” гуфта мешавад, ки таркиби луғавии ҳар як забон таърихи таҳаввули забони ин ё он ҷомеаро равшан месозад. Таркиби луғавии ҳар як забон тараққиёти таърихӣ соҳибони забонро равшан месозад. Дар таркиби луғавии забон фразеология мавқеи муайян дорад ва ҳолати инкишофи таърихӣ забонро аз бисёр ҷиҳат равшан мекунад. Хулоса, таҳлилҳо собит месозанд, ки шарҳу тавзеҳоти мутобиқшаванда ба хусусиятҳои сохтории забон зич вобастаанд.

Дар зербоби дуюми боби сеюм “Идиома манбаи асосии концептҳои таҳқиқшаванда” омадааст, ки фаҳмиши комили идиома аз се хусусият иборат аст: а) норавшанӣ, ки маъноҳои гуногунро ифода мекунад; б) таркиби эзоҳоти устувор, ки дар доираи тобишҳои маҷозӣ қарор мегирад; в) табиати хоси идиома, ки бо баррасии маънои ҷузъҳо дар равиши амиқи тафаккури маърифатӣ ва бознигирии пайвастаи маъно алоқаманд аст. Чунин тақсимбандӣ ва тасниф қобили таъкиди махсус аст, ки ибораҳои фразеологӣ бо истифода аз мафҳуми “қашшоқӣ” дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар муқоиса бо “бойигарӣ” мазмун ва мундариҷаи бештар доранд ва таҳқиқи басо густурдаро тақозо мекунад.

Дар зербоби сеюми ин боб “Накши концептҳои “бойигарӣ” ва “қашшоқӣ” дар ташаккули зарбулмасалу мақолҳои тоҷикӣ ва англисӣ” мафҳуми “бойигарӣ” ва “қашшоқӣ”, “richness” and “poverty” дар забонҳои мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Унвонҷӯ басо бамаврид таъкид мекунад, ки паремиялогия яке аз бахшҳои фразеология ба ҳисоб рафта, он омӯзиш ва таснифоти паремияҳо, зарбулмасал, мақол, панду ҳикмат, муаммоҳоро мавриди омӯзиш қарор медиҳад. Ҳадафи асосии паремияҳо ифодаи мухтасари шифоҳии арзишҳо ва ақидаҳои анъанавӣ дар асоси таҷрибаи ҳаёт аст ва дар баробари ин паремияҳо воҳид ва аломатҳои хосаи забон ва унсури лозимаи муошират мебошанд.

Зербоби чоруми боби сеюм бо номи “Таркибҳои когнитивии фразеологӣ концептҳои “бойигарӣ” ва “қашшоқӣ”, перомунӣ сохтори асосии когнитивии шарҳи концептҳои луғавӣ назари муҳаққиқро дар худ фаро гирифтааст. Илми когнитивӣ чун қолаб концептҳои луғавиро аз лиҳози равшанӣ мавриди омӯзиш қарор дода, ҳамзамон равиши таъсирбахш барои таҳлил ва дарки концептҳо маҳсуб мегардад. Бидуни шак, системаи маҷозии забон яке аз воситаҳои калидии дарки воқеият мебошад, ки ин нуктаро бисёре аз муҳаққиқон таъкид кардаанд.

Зербоби панҷуми боби сеюми диссертатсия бо номи “Ҷараёни инкишофи концептҳои таҳқиқшаванда дар забони тоҷикӣ” (дар охири асри XX) ба масъалаҳои марбут ба самтҳои забоншиносии когнитивӣ бахшида шудааст. Аз нигоҳи унвонҷӯ масъалаҳои сершумори забоншиносии когнитивӣ дар самти омӯзиш ва таҳқиқи концептҳои муҳталиф, аз ҷумла тақдир, нон, хушбахтӣ, бойигарӣ, дил, фиреб, хиёнат, ҳӯрок, некӣ дар заминаи воҳидҳои забониву муҳобиротии забонҳои гуногун аз ҷумла тоҷикӣ, англисӣ ва ҷинӣ фаронсавӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд, ки ба масъалаҳои мубрами илми муосир равшанӣ мебахшанд. Муҳаққиқ бар ин назар аст, ки таҳқиқи ташаккули маъно дар давраҳои гуногуни таърихӣ забонҳои эронӣ, махсусан забони тоҷикӣ ва муқоисаи онҳо бо забони англисӣ аз масъалаҳои муҳиму судманди забоншиносӣ дар давраи муосир маҳсуб меёбад.

Хулосаи диссертатсия тибқи муқаррарот таҳия шудааст, ки дар онҳо муҳаққиқ андешаҳои худро ҷамъбаст намуда, масъалаҳоро нуқтасанҷона натиҷагирӣ менамояд ва назару дастоварди илмӣ худро ба сифати тавсия оид ба истифодаи амалии онҳо баён менамояд.

Аҳамияти илмӣ ва назариявии таҳқиқот аз он бармеояд, ки тасаввурот оид ба концепт, инчунин, концептҳои "бойигарӣ" ва "қашшоқӣ" ҳамчун манбаи бисёрҷанбаъ муайян шуда, самтҳои гуногуни он тавассути забон дар мисоли концептҳои фарҳангӣ тавсиф мегарданд. Инчунин, самаранокии маърифатшиносии таҳқиқоти муқоисавии концептҳо дар доираи якҷанд фарҳангҳои гуногун, ки то имрӯз дар забоншиносии имрӯза ҳанӯз ба анҷом расонида нашудааст, аз ҷиҳати илмӣ ба аҳли таҳассус метавонад, кӯмак кунад. Аксарияти калима ва таркибҳои ифодакунандаи мафҳумҳои "бойигарӣ", ва "қашшоқӣ" аз давраи аввали рушди забонҳои муқоисашаванда маншаъ мегиранд.

Аҳамияти амалии диссертатсия аз он бармеояд, ки дастовардҳо ва хулосаҳои илмӣ метавонанд дар таҳияи китобҳо, махсусан тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ, инчунин баррасии вижагиҳои воҳидҳои луғавӣ ва грамматикаи забон истифода гарданд. Ҳамчунин натиҷаҳои таҳқиқот дар он зоҳир мешавад, ки дастовардҳо барои таълиму тадриси фанҳои лексикология, морфология, грамматика дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёнаи умумӣ, ҳангоми таҳия ва тартиб додани фарҳангҳои терминологии тоҷикиву англисӣ, таълифи луғатҳои тафсирий ва соҳавӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор гирад.

Мақолаҳои интишоршудаи муҳаққиқ мувофиқи мавзӯи диссертатсия буда, муҳтавои асосии онро инъикос мекунанд ва бо теъдоду андозаи кофӣ дар маҷаллаҳои илмӣ таъйиднамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расидаанд.

Автореферати диссертатсия (бо гунаҳои тоҷикӣ ва русӣ он) ба мазмун, мундариҷа ва муҳтавои асосии диссертатсияи Айюбзода Хуршеда (Ҳолматова Хуршеда Айюбҷоновна) дар мавзӯи «Инъикоси концепти «бойигарӣ» - «қашшоқӣ» дар системаи фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» мувофиқ буда, ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯй мебошад.

Бо ҳамин тартиб қори диссертатсионии Айюбзода Хуршеда (Ҳолматова Х. А.) дорои арзиши назарраси илмӣ буда, дар баробари дастовардҳо баъзе нуқтаҳои қобили таъкидро низ дорад, ки меҳостем баъзе аз онҳоро зикр намоем:

1. Дар қисмати муқаддимаи диссертатсия муҳаққиқ ба масъалаҳои дараҷаи таҳқиқ қамтар тавачҷух намуда, ин масъаларо ҳамагӣ дар ҳаҷми қамтар аз ду сафҳа матраҳ намудааст, ки масъалагузори дар ин самт қамранг ба назар мерасад.

2. Унвонҷӯ мустақилона ва ба таври сара ва муқаммал хулосабарориҳо қобили тавачҷух баён менамояд. аммо дар баробари ин беҳтар мешуд, ки зимни хулосабарориҳо оид ба нуқтаҳои муҳими таҳқиқи мавзӯ ба сарчашмаҳои илмӣ ва махсусан ба манбаъҳои бозғитимоди академӣ бештар таъия мекард.

3. Дар мавридҳои ҷудогона баъзе ҷумлаҳо ба таври печида юаён шудаанд. Масалан дар сафҳаи 139 диссертатсия омадааст: "Истилоҳоти аврупоии англисӣ, ки ба забони тоҷикӣ иқтибос шудаанд, сабабҳои ҳоси худро доранд". Дар ин ҷо дурусттараш "Истилоҳоти забони англисӣ, ки дар забони тоҷикӣ истеъмол мешавад, сабабҳои ҳоси иқтибосшавии худро доранд."

4. Дар анҷоми боби сеюм зербоби панҷуми он бо номи “Қараёни инкишофи концептҳои таҳқиқшаванда дар забони тоҷикӣ (дар охири асри XX)” оварда шудааст. Бехтар мешуб, ки агар муҳаққиқ даврони имрӯзаи аввали садаи навро низ фаро мегирифт, зеро дар ду даҳсолаи ахир таҳаввулоти бештаре тақонбахш дар ин самтҳои илмӣ рӯи кор омадаанд.

5. Дар таҳияи иттилооти феҳристнигорӣ ва манбаъшиносӣ тартиби овардани иқтибос ва феҳристи адабиёт на ҳамеша талаботи стандарт ва меъёрҳои амалкунанда ба назар гирифта шудааст.

6. Истифодаи истилоҳоти илмӣ марбут ба забоншиносӣ дар шакли гуногун оварда шудаанд, чунончи истилоҳи забоншиносии когнитивӣ ва забоншиносии шинохтӣ барои ифодаи як мафҳуми илмӣ оварда мешавад ва аз ин лиҳоз бехтар мешуд, ки як истилоҳ ба таври яқсон истифода шавад.

7. Дар сафаҳоти ҷудогонаи диссертатсия нуктаҳои таҳрирталабу қобили тасҳеҳ (5, 8, 11, 13, 24, 33, 45, 61, 69, 72, 77, 84, 112, 117, 121) ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо ба нафъи кор аст.

8. Ҳамин нуктаҳои ишорашуда дар сафаҳоти автореферати диссертатсия нисдида мешаванд.

Эродҳо ва камбудии зикршуда, дар маҷмӯъ аҳамияти назарӣ амалии диссертатсияи мазкурро коста намекунад ва ба муҳтавои асосии он таъсири манфӣ надорад.

Дар маҷмӯъ диссертатсияи Айюбзода Хуршеда (Холматова Хуршеда Айюбҷоновна) дар мавзӯи «Инъикоси концепти «бойигарӣ» - «кашшоқӣ» дар системаи фразеологӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) пешниҳод гардидааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси номбаршуда мебошад.

Муқарризи расмӣ: Ректори Филиали

Донишгоҳи рушди менеҷменти

Сингапур дар шаҳри Душанбе,

доктори илмҳои филология

Мухторов

Зайнидин Мухторович

12.05.2025

734003, ш. Душанбе, к. Саид Носир

mukhtorov67@gmail.com

(992) 907801822

